

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

EKPC	Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r., nr 61, poz. 284)
MPPOiP	Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz. 167)
KPP	Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE C 83 z dnia 30 marca 2010 r.)
Konstytucja RP Konstytucja ustawa zasadnicza	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 ze sprost. i ze zm.)
k.p.c.	Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 1805)
k.p.k.	Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. 2021 r., poz. 534)
k.k.	Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 2345)
k.w.	Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 2008)
k.p.w.	Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1124)
k.k.w.	Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 53)
p.p.s.a.	Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 329)
p.u.s.a.	Ustawa z dnia 25 lipca 2002 r. – Prawo o ustroju sądów administracyjnych (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 137)
p.u.s.p.	Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 2072)
p.u.s.w.	Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. – Prawo o ustroju sądów wojskowych (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1754)
u.S.N.	Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 1904)
u.R.P.O.	Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 627)
u.t.p.T.K.	Ustawa z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 2393)

u.s.s.T.K.	Ustawa z dnia 30 listopada 2016 r. o statusie sędziów Trybunału Konstytucyjnego (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1422)
u.K.R.S.	Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o Krajowej Radzie Sądownictwa (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 269)

Organy ochrony prawnej

ETPC	Europejski Trybunał Praw Człowieka
TSUE	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
TK	Trybunał Konstytucyjny
SN	Sąd Najwyższy
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
RPO	Rzecznik Praw Obywatelskich

WSTĘP

W piśmiennictwie prawniczym wyrażono pogląd, że prawo do sądu jest w Polsce prawem równie oczywistym jak prawo do życia¹. Nie podejmując polemiki z przywołanym poglądem, należy stwierdzić, że w istocie trudno wyobrazić sobie w dzisiejszych czasach demokratyczne państwo prawne, które nie zapewniałoby swoim obywatelom prawa do sądu (w całej jego złożoności). Trafnie zatem przyjmuje się, że prawo to stanowi jedną „z fundamentalnych reguł demokratycznego państwa prawa, jaką jest zasada tzw. prawa do sądu. Stanowi ona logiczną konsekwencję założenia, że w państwie prawa tylko sąd jest organem decydującym ostatecznie o wolnościach, prawach i obowiązkach jednostki. Stanowi ponadto istotne prawo jednostki, która może dochodzić swych praw przed właściwym, niezależnym, bezstronnym i niezawisłym sądem, zobowiązanym do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy”². Koherentnie do powyższego słusznie podnosi się, że tylko niezależne i niezawisłe sądy mogą orzekać o prawach, wolnościach i obowiązkach jednostki³.

Bez wątpienia prawo do sądu stanowi w swej istocie konglomerat praw o różnym charakterze. Trafnie podniesiono w piśmiennictwie, że prawo to opiera się na konstrukcji prawnej, która złożona jest z wielu wartości⁴. Mając na względzie złożoność problematyki związanej z prawem do sądu, autorzy zogniskują przeprowadzone rozważania na jednym jego aspekcie, a mianowicie na prawie do rozpoznania sprawy przez sąd właściwie obsadzony. Już w tym miejscu należy zaznaczyć, że prawidłowość obsady sądu będzie podlegała analizie przez pryzmat dwóch kryteriów: ilościowego i jakościowego. Truizmem jest bowiem stwierdzenie, że sąd należycie obsadzony to taki, w którym z jednej strony orzeka odpowiednia, przewidziana przez prawo liczba osób, a z drugiej orzekają osoby prawidłowo umocowane do sprawowania wymiaru sprawiedliwości (nie tylko w ujęciu ogólnym, ale również wymiaru sprawiedliwości w danej, konkretnej sprawie). Autorzy niniejszego opracowania podjęli problem, z jednej strony, jak się wydaje, stosunkowo rzadko podejmowany w literaturze naukowej, z drugiej zaś strony, przez wzgląd na toczący się dyskurs prawniczy i polityczny, problem aktualny i niełatwy. Publikacje poruszające zagadnienie należytej obsady sądu opierają się, co do zasady, na odwołaniu do obowiązujących regulacji procesowych, przewidujących ściśle określone ilościowo komplety orzekające w poszczególnych rodzajach spraw, z jednoczesnym przyjęciem tychże składów w postaci ukonstytuowanej przez ustawodawcę. Autorzy niniejszego opracowania pokuszą się natomiast o krytyczną analizę zastanych norm prawa procesowego i ustrojowego, regulujących kwestię obsady sądu. Jednym z celów niniejszego opracowania jest bowiem próba odpowiedzi na pytanie o to, jaki model obsady sądów należy uznać za pożądany zarówno z aksjologicznego, jak i prakseologicznego punktu widzenia.

¹ Por. E. Ekiert, *Ograniczenia prawa do sądu w Polsce*, „Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego” 2019, nr 1, s. 88.

² W. Skrzydło, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 56-57; cyt. za: M. Ślaskowski, *Apelacja i zażalenie w postępowaniu cywilnym po zmianach dokonanych ustawą z dnia 4 lipca 2019 r.*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2020, nr 4, s. 183.

³ Por. B. Przybyszewska-Szter, *Wolności i prawa osobiste*, [w:] *Wolności i prawa człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, M. Chmaj (red.), Warszawa 2008, s. 105.

⁴ Por. B. Adamiak, *Dopuszczalność drogi przed sądem administracyjnym*, [w:] B. Adamiak, J. Borkowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach administracyjnych*, Warszawa 2020, s. 102.

Należy zgodzić się z poglądem wyrażonym przez Sławomira Tkacza, że „sprawiedliwość jest pewną wartością związaną z orzecznictwem sądowym. Wymierzenie »sprawiedliwości« ma być celem i skutkiem rozstrzygnięcia sądu”⁵. Na poziomie rozważań natury filozoficznej można natomiast postawić pytanie, czy rozstrzygnięcie zgodne z prawem zawsze jest rozstrzygnięciem sprawiedliwym i *vice versa*⁶. Rozważania tego typu przekraczają jednak ramy tematyczne niniejszego opracowania.

Niezależnie od powyższych eksplikacji należy zauważyć, że w piśmiennictwie prawo do sprawiedliwego procesu sądowego trafnie ujmowane jest jako „prawo każdej jednostki ludzkiej do korzystania z ochrony swych praw podmiotowych na drodze postępowania sądowego, w którym przestrzegane są odpowiednie gwarancje proceduralne”⁷. Niezbędne dla zagwarantowania stronom postępowania (czy też szerzej: społeczeństwu) sprawiedliwego procesu, którego zwieńczeniem będzie wyrok oparty o prawdziwe ustalenia faktyczne, jest zapewnienie należytej kompozycji składu sądu. Użyty w zdaniu poprzedzającym zwrot „należyta kompozycja” autorzy niniejszej publikacji rozumieją szerzej aniżeli tylko kompozycja „zgodna z ustawą”. Może bowiem zdarzyć się tak, że obowiązująca ustawa procesowa, względnie ustrojowa, przewidywać będzie skład orzekający, który z pewnych przyczyn nie będzie gwarantował rzetelnego (sprawiedliwego) rozpoznania sprawy. W takim przypadku, dla osiągnięcia nadrzędnego celu wymiaru sprawiedliwości, jakim jest – *nomen omen* – sprawiedliwość, konieczne będzie sformułowanie postulatów *de lege ferenda*, obejmujących proponowaną modyfikację kompozycji składów orzekających w zakresie wybranych typów spraw. Tego rodzaju dywagacje będą przedmiotem rozważań w dalszych częściach przedstawionej opracowania.

Z całą pewnością sprawiedliwego wyroku, po rzetelnie przeprowadzonym postępowaniu sądowym, nie wyda sąd pozbawiony przymiotu niezależności. Zasada niezależności sądów bywa nie tyle wiązana, co wręcz wywodzona z zasady demokratycznego państwa prawnego (rządów prawa)⁸. Na potrzebę ochrony praworządności przez niezawisłe sądy, w ramach dyskursu naukowego toczącego się w toku prac nad obecnie obowiązującą Konstytucją RP, wskazywał Leszek Garlicki⁹. Już po uchwaleniu i wejściu w życie ustawy zasadniczej w podobnym tonie wypowiadał się Sławomir Pilipiec¹⁰. Z całą pewnością należy zgodzić się z przywołanymi Autorami, że żaden przepis co do zasady nie funkcjonuje w próżni. Również normy konstytucyjne należy odczytywać nie z osobna, lecz w powiązaniu z całokształtem ustawy zasadniczej. Układ przepisów Konstytucji RP nie jest absolutnie dziełem przypadku. Przeciwnie, w pierwszych jednostkach redakcyjnych ustawy zasadniczej zawarto przepisy o fundamentalnym znaczeniu dla ustroju państwa. W zasadzie demokratycznego państwa prawnego, statuowanej przez ustrojodawcę w art. 2 Konstytucji RP, należy zatem poszukiwać dyrektyw wykładni pozostałych norm Konstytucji, w tym art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, ustanawiającego prawo do sądu. Należy zatem zwrócić uwagę, że niezależność jest słusznie traktowana jako immanentna cecha sądu.

⁵ S. Tkacz, *Sędzia jako osoba sprawująca „wymiar sprawiedliwości*, „Acta Universitatis Wratislaviensis, Przegąd Prawa i Administracji” 2017, nr 110, s. 177.

⁶ Por. M. Matczak, *Summa Iniuria. O błędzie formalizmu w stosowaniu prawa*, Warszawa 2007, s. 11.

⁷ A. Zieliński, *Postępowanie przed NSA w świetle „prawa do sprawiedliwego procesu sądowego”*, „Państwo i Prawo” 1992, nr 7, s. 15.

⁸ Por. J. Raz, *The Rule of Law and its Virtue*, „Law Quarterly Review” 1977, nr 93, s. 208; cyt. za: J. Supernat, *Rządy prawa. Uwagi o znaczeniu i ewolucji pojęcia*, „Wrocławsko-Lwowskie Zeszyty Prawnicze” 2014, nr 5, s. 118.

⁹ Por. L. Garlicki, *Prawo do sądu (rozważania de lege fundamentale ferenda)*, „Annales UMCS” 1990, nr 5, s. 70.

¹⁰ Por. S. Pilipiec, *Teoretyczno-prawne aspekty zasady prawa do sądu*, „Annales UMCS” 2000, nr 1, s. 223 i n.

Ze względu na powyższe Anna Młynarska-Sobaczewska słusznie definiuje sąd jako „organ wyposażony we władzę sprawujący wymiar sprawiedliwości, niezależny i odrębny od innych organów, składający się z sędziów, to jest osób o odpowiednich kwalifikacjach zawodowych i wyposażonych w atrybut niezawisłości, rozpoznający sprawy i rozstrzygający je zgodnie z wymogami procedur i na podstawie powszechnie obowiązującego prawa”¹¹. Jakkolwiek zacytowany pogląd sformułowano na gruncie prawa krajowego, to jednak podobne rozumienie pojęcia „sąd” można dostrzec w orzecznictwie międzynarodowych organów ochrony prawnej, o czym będzie szerzej mowa w dalszej części opracowania. Już na tym etapie warto jednak zwrócić uwagę na istotne podobieństwa zachodzące pomiędzy prawem do sądu w ujęciu konwencyjnym, unijnym, czy też konstytucyjnym, gdzie wyraźny nacisk położony jest m.in. na kwestię należytej pod względem personalnym obsady sądu.

Problem naukowy, z jakim przyszło zmierzyć się autorom niniejszej publikacji, jest problemem o dużym stopniu złożoności, z całą pewnością wykraczającym poza ramy jednej li tylko gałęzi prawa. Poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o optymalny z punktu widzenia zagwarantowania trafności rozstrzygnięcia skład sądu, rozpoznającego określone kategorie spraw, poprzedzić musi analiza zastanej sytuacji prawnej i prezentacja kompletów orzekających w poszczególnych procedurach sądowych przewidzianych przez polskie prawo. Prezentacja rzeczonych regulacji będzie stanowiła asumpt do analizy występujących w tym względzie różnic oraz weryfikacji, czy różnice te są w istocie uzasadnione i czy nie naruszają konstytucyjnego standardu równości wobec prawa. Z pewnością korzystne z naukowego punktu widzenia będzie zatem interdyscyplinarne podejście do podjętej problematyki. W spektrum prowadzonych analiz znajdować się będą wszystkie trzy podstawowe procedury sądowe obowiązujące w Polsce, tj. procedura karna, cywilna oraz sądownoadministracyjna. Takie podejście metodologiczne do analizowanego zagadnienia pozwoli, jak się wydaje, na rzetelną i kompleksową analizę omawianych zagadnień, jak również na sformułowanie postulatów *de lege ferenda*, zmierzających, po pierwsze, do unifikacji reguł obsadzania składów orzekających w polskim systemie prawnym, a po drugie do szeroko rozumianego usprawnienia postępowań sądowych. W konsekwencji wprowadzenie zaproponowanych w niniejszym opracowaniu zmian normatywnych, w ocenie autorów, sprzyjałoby realizacji prawa stron do sądu, tak w ujęciu konwencyjnym, jak i konstytucyjnym.

Częścią pracy, która z pewnością wzbudzi największe kontrowersje, będzie odniesienie się do problematyki obsady sądu w ujęciu jakościowym, a ściślej rzecz ujmując – do kwestionowania prawidłowości składu sądu ze względu na sposób (tryb) powołania danego członka składu, jeśli ów sposób (tryb) może budzić wątpliwości z punktu widzenia norm konstytucyjnych oraz prawnomiędzynarodowych, dotyczących kwestii niezawisłości sędziów oraz niezależności sądów.

W niniejszej publikacji autorzy wykorzystali metodę formalno-dogmatyczną, uzupełnioną o komparatystykę prawniczą, która jawi się jako nieodzowna dla porównania poszczególnych procedur i założeń przez ustawodawcę pryncypiów w zakresie składów sądu. Tak obrane metody badawcze pozwalają na krytyczną analizę podobieństw i różnic zachodzących w kompozycji poszczególnych składów sądu, zarówno przez pryzmat kon-

¹¹ A. Młynarska-Sobaczewska, *Wymiar sprawiedliwości*, [w:] *Polskie prawo konstytucyjne w zarysie*, D. Górecki (red.), Kraków 2006, s. 182; cyt. za: M. Jaworska, *Konstytucyjna formuła prawa do „sądu właściwego” a sprawowana przez sądy administracyjne kontrola działalności administracji publicznej*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2012, nr 3 (11), s. 205.

stytucyjnego prawa do sądu, jak również konstytucyjnej zasady równości wobec prawa. Sama analiza dogmatyczna norm prawnych została również w publikacji uzupełniona o odpowiednią refleksję natury aksjologiczno-filozoficznej.

Niektórzy badacze podają w wątpliwość, czy można prowadzić rozważania na gruncie nauk prawnych w całkowitym wyabstrahowaniu od polityki. Ambicją autorów – co, biorąc pod uwagę poruszoną problematykę, nie było zadaniem łatwym – było dokonanie krytycznej analizy zarówno stanu prawnego, jak i najnowszego orzecznictwa krajowych i zagranicznych organów ochrony prawnej, w oderwaniu od bieżącego dyskursu politycznego, a już z całą pewnością bez opowiadania się po którejkolwiek ze stron politycznego sporu. Tym samym autorzy starali ograniczyć swe dociekania wyłącznie do rozważań natury naukowej, niezależnie od trwającego dyskursu politycznego.

W kolejnych rozdziałach autorzy zreferują:

- konstytucyjne determinanty obsady sądu (rozdział 1);
- ustrojowe determinanty obsady sądu (rozdział 2);
- prawno międzynarodowe determinanty obsady sądu (rozdział 3);
- aksjologię prawidłowej obsady sądu (rozdział 4);
- składy sądu w postępowaniu cywilnym (rozdział 5);
- składy sądu w postępowaniu karnym (rozdział 6);
- składy sądu w postępowaniu sądowno administracyjnym (rozdział 7);
- składy sądu w postępowaniu przed Sądem Najwyższym (rozdział 8);
- składy orzekające w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym (rozdział 9);
- orzecznictwo krajowych i międzynarodowych organów ochrony prawnej (rozdział 10).

Całość rozważań zamkną konkluzje autorów, w sposób syntetyczny prezentujące przeprowadzone badania i wypracowany w oparciu o nie pogląd na zagadnienie prawnych i aksjologicznych kryteriów prawidłowości obsady sądu w polskim porządku prawnym.

Efektom przeprowadzonych analiz, jak już zasygnalizowano uprzednio, będzie również sformułowanie postulatów *de lege ferenda*, mających na celu, z jednej strony, usprawnienie postępowań sądowych (zarówno cywilnych, karnych, jak i sądowno administracyjnych), z drugiej zaś strony korzystne oddziaływanie na rzetelność i sprawiedliwość wydawanych orzeczeń. Nie bez znaczenia będzie również, podjęta w opracowaniu, próba unifikacji reguł kompozycji składów sądu wszędzie tam, gdzie ich dyferencjacja zdaje się nie znajdować odpowiedniego uzasadnienia aksjologicznego.